

Tibor, Ágoston Julián megállapításai a Hangyabolyról nem sok újat mondanak. Eljutnak addig, hogy felismerik, a Hangyaboly hőse maga az élet és benne a társadalom kicsinyített képe tükröződik. Bánhegyi Jób azonban még 1932-ben is gyűlölködő szenvedéllyel ír a Hangyabolyról: »Nincs a magyar irodalomban még egy mű, amelyben ilyen sívár felfogás tükröződjék a szerzetesi intézményről és amely ennyire idegen lélekkel közelednék az apácák nemes életeszmenyéhez. A Hangyaboly sajnálatosan szerencsétlen záróakkordja Kaffka Margit írői munkásságának és nem találunk mentő körülményt, melyet ennek a művészietlen és csak rosszindulatú cinizmusból született regénynek védelmére felhozhatnánk.«⁹

Az említett írásokon kívül (Radnóti Miklósnak kiváló és mélyreható Kaffka könyve kivételével, amivel azonban nem célunk ez alkalommal foglalkozni) nem igen jelent meg értékelés a legnagyobb magyar asszonyíró munkásságáról, regényeiről. A 20-as években azok, akik emlékeztek Kaffkára és emlékeztek Kaffka alkotásaira, újra és újra szinte lelkiismeretfurdalással adtak hangot annak, hogy érdemtelenül keveset foglalkozunk Kaffkával. Schöpflin Aladár is így vall 1928-ban, Kaffka halálának 10. éves fordulójára alkalmából írott

SÓS ENDRE : ZOLA

Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952.

Nagy fába vágta Sós Endre a fejszét, amikor hozzáfogott Zola életművének magyarázó értékeléséhez. Nagy és nehéz volt ez a feladat, mert olyan könyvet követelt az írótól, amely egyrészt népszerű voltában méltó lesz Zola műveinek magyarországi megbecsüléséhez, másrészt tudományos alapon tisztázza e megbecsülés mibenlétét. Sós Endre munkája igyekezett megfelelni e követelményeknek. A tisztelet hangján lehecsak említeni ezt a hatalmas anyagot feldolgozó, tömördek forrásmunkát, réngeteg lelkiismeretes utánajárást, biztos adatok seregét magába foglaló könyvet. De éppen az említett tudományos és népszerű igényt nem sikerült maradéktalanul egybeolvasztania. Hol az egyik, hol a másik oldalra billen az ábrázolás folyamata és ebből rajzolódik ki a könyv fő hibája: a részletek aránytalansága és a nagy elvi kérdések elnagyolása. Anekdotikus, szétfórt mozaikokban tárgyalja az eseményeket és ennél fogva a tényeket nem sikerül mindig a lényegre sűritenie. Az aránytalanság azonban nemcsak a fejezetek folyamatában, hanem az egyes fejezeteken belül

⁹ Dr. Bánhegyi Jób: *Kaffka* (A Pannonhalmi Szemle Könyvtára 2. sz. 1932.)

cikkében: »De az az érzésem is van, hogy a magyar irodalom és közönség nem érdemelte meg Kaffka Margit.«¹⁰ — Írt ugyan Kaffkáról időközönként, részben szubjektív emlékek révén, vagy évfordulókra visszamemlékezve, Füst Milán, Tersánszky J. Jenő, Feleki Géza, Gyulai Márta, Németh László és mások, de ezek az írások nem pótolták azt a hiányt, amit Schöpflin Aladár is érzett.

Mint nemzeti haladó hagyományunk annyira nagy értéke, Kaffka Margit művei is igazán csak a felszabadult Magyarországon találták meg az utat a néphez, kapták meg méltó helyüket a magyar irodalomban. Ma már tízezrek keresik és olvassák Kaffka műveit, köztük a remek kisregényt, a Hangyabolyt, mely megérdemelten kapott helyet a magyar klasszikusok sorában, a Szépirodalmi Könyvtár sorozatban. Nem végeztünk el azonban még mindent, amivel Kaffka Margit írői munkásságának tartozunk. A felszabadulás óta ugyan már jelentek meg értékes cikkek, tanulmányok a nagy kritikai realista írónőről, azonban hiányzik még Kaffka egész munkásságát feldolgozó és értékelő monográfia. A marxista magyar irodalomtörténetírásnak ezt az adósságát is minél hamarabb le kell rónia.

G. Kelemen Mária

is tapasztalható. A könyv körülbelül fele részében a kor történetének leírásával foglalkozik. Ez a rész a maga nemében lelkiismeretes, kitünő korpék. De Zoláról itt csak zárójelben esik szó. Nem vette figyelembe Sós Endre azt, hogy ilyen módon a második részben, ahol a regényeket elemzi, szinte ismételnie kell önmagát, hiszen Zola műveinek egésze a második császárság sötét történetét tárja elénk. Az egyes regények társadalomtörténeti alátámasztására, vagy helyenként Zola tévedéseinek kiigazítására felsorakoztatott korabeli események sokkal zártabb, sokkal áttekinthetőbb jelleget adtak volna a könyvnek.

Már a bevezetést vegyes érzelmekkel olvassa az ember. Itt ismerteti az író az úgynevezett Zola-problémát. Az első oldalak idézethalmának láttán önkéntelenül is azt gondolja az olvasó, hogy ez a mű egy félnék ember munkája, aki a saját és mások megnyugtató-sára nagy emberekre hivatkozik és inkább jegyzeteit, mint véleményének egységkövacsoló jelenlétét érezzük a mondatok mögött. Ott azonban, ahol az író már teljes meggyő-

¹⁰ Schöpflin: *Kaffka Margit* most tíz éve halt meg. Nyugat 1928. 710. 1.

ződésével sorakoztatja fel a maga igazát bizonyító tényeket, lendületes egységben áradnak a sorok. Természetes, hogy valamely kérdés ily módon való ismertetésében csak a szakember nem téved el. Az egyszerű olvasó nem kap világos képet, illetve csak többszöri elolvasás után érzi azt, hogy megismerte a Zola-problémát.

Mindjárt a könyv elején a a szemrehányás éri Zolát, hogy legtöbb regényében csak egy-egy részét ábrázolja a pusztuló polgári társadalomnak. Ha Zola életművéből kiszakítunk egy regényt, akkor valóban erre a megállapításra jutunk. Helytelen lenne azonban így vizsgálni és ennek nyomán ilyen ítéletet mondani Zoláról. Hiszen Zola terve, célja az volt, hogy egészet adjon. Az egész pedig részekből tevődik össze, amelynek mindegyike hozzájárul a végső cél, a kor jelentős problémáinak kerek egészet adó ábrázolásához. Zola regényciklusai hatalmas panorámája az akkori életnek. Ott nyűzsög a számító bankár, a korrupt császári udvar, a jóléttől ragyogó kispolgár, ott vannak a papok sötét üzelmeikkel, ott szenved a munkásság, a parasztság és az újért lelkesedő művész. Emiatt, a társadalom egészét ábrázoló jellemvonása miatt lett Zola életműve vörös posztó a polgári világ szemében. Ezt egyébként Sós Endre sikerülten illusztrálja könyvének abban a remek részében, ahol Zola műveit az aktualitás szempontjából vetíti rá a mai francia polgári világszemléltre és ily módon leplezi le a Zola műveit elferdítő, rágalmazó vagy agyonhallgató polgári irodalomtörténetet. Ugyanakkor realizmusának kiemelésével és megvilágításával megrajzolja azt a Zolát, akit mi szeretünk és nagyra értékelünk.

A történeti korszak rajzában részletessége és pontos számadatai ellenére is taláunk kifogásolni valót.

III. Napoleon uralmának lejtőjéről írva megemlíti a szerző az úgynevezett liberális kormányt, amelyet a császár azért nevezett ki, hogy az ellenzék győzelmét némiképp ellensúlyozza. Ha nem is terjedelmesen, de mégis meg kellett volna magyarázni ennek az időzjelbe tett liberális kormánynak a mibenlétét. Annál is inkább, mivel a »Kegyelmes úr«-ban Zola maga is érzékelteti ezt a politikai manővert.

A 33. oldalon a porosz-francia háború kitörésekor fennálló katonai állapotokról, a Siècle folyóiratról és a »Rougon-Macquart« ciklusról beszél Sós Endre. Tömören, minél kisebb helyre akarja beprelni széleskörű ismereteit. A fennálló állapotok miatt a Siècle, melyben a »Rougon-Macquart« ciklus első regénye megjelent, beszüntette működését. Sós Endre szerint a ciklus így igazán csak a második császárság korában indulhatott meg. Itt valami tévedés van, mert hiszen a folyóirat beszüntetésének idejében

a második császárság már végnapjait élte. A könyv e része az érthetlenségig tömörnek sikerült.

Ugyanezen oldalon esik szó magáról a porosz-francia háborúról is. Ez a rész sem világos az említett tömörség miatt. A háború kitörésének okait, körülményeit pontosan tisztázni kellett volna. Az egy-két szavas utalások csak azok számára teszik érthetővé ezt az egész tény- és eseménykomplexumot, akik amúgy is ismerik a kort. Hogy mivel avatkozott bele III. Napoleon Poroszország belügyeibe, hogy mi volt a porosz politikai rendszer reakcióságának a lényege, nem fejt ki a szerző. Kifogásolni lehet ennél a fejezetnél, hogy tartalma nem arról beszél, amit a cím ígér. »Zola harca a békéért« cím alatt sokkal több a történelmi mozaikkó, mint Zola békeharca. Erről csupán egy ötsoros idézet tanúskodik, pár mondatos keretben.

Kissé zavarja az olvasót Thiers szerepének tisztázatlansága. A könyvből nem tűnik ki világosan, hogy mikor fordított háat Thiers monarchista nézeteinek. A 35. oldalon még monarchista, amikor 1871-ben a kormány fejevé lett. A 39. oldal szerint ugyanezen időben már úgy vélte, hogy a polgári köztársaság az adott körülmények között a monarchiánál is jobban biztosítja a nagytőkések érdekeit. Ennek az ellentmondásnak feloldását nem lett volna szabad az olvasóra bízni. Tömörségében is nagyszerű részlet azonban a Párizsi Kommunéval foglalkozó fejezet. A Kommuné pozitívumait, hiányosságait egyszerűen, ideológiailag tisztán ismerteti Sós Endre.

Ellent kell mondanunk Sós Endrének ott, ahol azt írja, hogy az első regényciklus főcíme »Rougon-Macquart-család« lett. Ez nem így áll még akkor sem, ha magyarra fordítjuk a címet. A ciklus főcíme: »A Rougon-Macquart-ok«. A család szót a fordító nyilván magyarázatként tette oda. Ez azonban szükségtelen, mert Zola maga adja meg a magyarázatot az alcímben.

A könyv második részéről, tehát a regényelemzésekről elmondhatjuk, hogy egészében komoly munka. Friss szemmel vizsgálja Sós Endre a regényeket és helyesen, mindig rámutat Zola tévedéseire, utópisztikus szocialista elképzeléseire, ábrázolásmódjának hiányosságaira és minden sötétségen átragyogó optimizmusára. Nagy értéke ennek a résznek, hogy a regényeket első vázlataiktól kezdve ismerteti a szerző Zola harcainak, problémáinak sokaságával együtt. Így, ezeken keresztül ismerjük meg az igazságért fáradhatatlanul küzdő Zolát.

Dicséret illeti Sós Endrét azért, hogy a »Rougoné« szerencséjét végre arra a magaslatra helyezte, amit ez a kitünő regény. valóban megérdemel. Olyan mű ez, amelyet

bátran sorolhatunk Zola legnagyobb és legmaradandóbb alkotásai közé.

A »Párizs gyomra« ismertetésében a szerző kissé elnagyolja a politikai momentumok elemzését. A regény sokkal több figyelmet fordít erre, ellentétben Sós Endre állításával. Az ellenállási mozgalom izzását, a rendőrszervezet remek rajzát adja ebben Zola. Inkább ezt kellett volna a szerzőnek az olvasó elé vetítenie, mintsem hogy egy oldalon keresztül idézze a »hússzimfóniát«. Igaza van abban, hogy Zola leíróművészetének illusztrálására ez a legalkalmasabb, de mégsem ez, hanem Florent-ék ellenállási mozgalma az, amit olvasás közben a regény gerincének érzünk.

A „Plassans meghódításról» írva lehetőség adódott volna Sós Endrnek arra, hogy Faujas abbé halálával kapcsolatban pár vonással szemléltesse Zola naturalizmusának megborongató véleteit. Mert az elmegyógyintézetből kiszabadult François Mouret nemcsak hogy saját házát rágyújtja a papra, hanem még a torkát is átharapja. Ehhez lehetett volna kapcsolni a következő regény naturalista extremitását is, amely a temetés komor hangulatába merült és a bűnös pap áldozataként meghalt ártatlan leányon sajnálkozó olvasót arra készíti, hogy nehezteléssel tegye le a könyvet. A temetés közben ugyanis megjelenik az abbé gyengeelméjű huga és végigkiáltja a temetőn: Serge, Serge megborjazzot a tehén. Megkapóan szép

IVÁNYI ÖDÖN: A PÜSPÖK ATYAFISÁGA

Bevezette: Czibor János.
Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1952,

Iványi Ödön, mint a kor legtöbb írója, újságíró volt. Pályáját Nagyváradon kezdte a »Bihar« című napilap szerkesztőségében. Hosszú időn keresztül végezte a kezdők lélektelen, taposómalom-munkáját. Öngúnnal így ír fiatalkori éveiről: »egy kisváros nyomorúságaival, rendőri híreivel, kegyetlen kutyapecéreivel, bedugult kanálisaival, szétmáttott jiakkereivel veszkélődtem, s csak melleleg végeztem díszmunkát, t. i. eljegyzési híreket, batyubál-referdákat...«¹ A riporteri munka mellett már néhány írói szárnypróbát is tesz, az újságok hasábjain már novellák is jelennek meg tőle. Közülük az öt legérdekesebbet összegyűjtötte és 1879 elején »Rajok és elbeszélések« címen kinyomatta.

1881-ben egy váratlan esemény kilendítette eddigi életéből. Nézeteltérése támadt Lukács Gyula volt nagyváradi képviselővel. Párbaoztak. Iványi nemcsak néhány vágást

értékelést ír Sós Endre az »Emberirtó«-ról. Ez a rész a nagy regény méltó kommentálása. De a többiek sem alábbvalóak, akár a »Hülgyek örömeinek« kitűnő ismertetését, akár az »Életöröm« optimizmusának kiemelését, akár az »Állat az emberben« hatalmas szimbólumát nézzük is. Hiba azonban az, hogy a regények szerkezetéről, amelyek Zolánál nagy mértékben elősegítik a világnézeti mondanivaló kibontakozását, nem történik említés.

Finom érzékkel választotta Sós Endre befejezésnek Anatole France gyászbeszédét, amellyel a nagy mestertől elbúcsúzva, még egyszer összefoglalja Zola életművét. Ki is foglalhatná szebben össze, ki találna magasztosabb szavakat a nagy és szép munka dicsőítésére, ha nem Anatole France? De ha senkisé ismert volna elismerően Zoláról, akkor is halhatatlanná tette volna az a szeretet és bizalom, amellyel a századforduló magyar munkásai »Zola elvtársat« körülvették. Vajjon hánynak adatott meg e kor írói közül, hogy a legmegtisztelőbb, a legbizalmasabb szóval elvtársnak nevezzék?

Sós Endre könyve fogyatékoságai ellenére is jelentős lépés afelé, hogy ez a szeretet még erősebben kösse Zolához azokat, akik ma aratói annak a vetésnek, amelyet a Germinal tőke elleni gyűlölettől izzó munkásnépe a barázdába szórt.

Süpek Ottó

kapott, hanem a párbaoz miatt másfél hónapi állami fogházra is ítélték. Büntetését Vácon töltötte. A váci fogházban megismerkedett egy miniszterrel, »aki szerepet játszott a világtörtételemben«. A miniszter Frankel Leo volt, az 1871-es Párizsi Kommun harcosa, a magyar munkásmozgalom egyik megalapítója, az első magyarországi munkásújság, a németnyelvű »Arbeiter Wochen Chronik« szerkesztője. Iványi a tisztelet és csodálat hangján ír Frankel Leo Kommun alatti tevékenységéről: »hislóriai szereplése, politikai s szociális hitvallásának radikalizmusa, európai műveltsége... mások becsülését s rokonszenvét biztosítják számára... barátság jött létre közöttünk, s noha [Frankelt] a hotel de ville felgyújtásával vádolják ellenfelet, büszke vagyok barátságára, mert tudom, hogy rágalmazza.«² A fiatal vidéki újságíró sokat tanult a »Kommün

¹ I. Ö.: Bismark a vidéken. Arad és Vidéke, 1884. XI. 29.

² I. Ö.: Váctól—Aradig. Arad és Vidéke, 1882. XII. 22.